

ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՏԵՍԱՋՆՆՄԱՆ և ՋՆՆՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱԿՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Տիգրան Խաչիկյան

ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ

Մաքսային հսկողության իրականացումը ընտրողականության մեթոդի կիրառմամբ մաքսային մարմիններին հայեցողական իրավասություն է ընձեռում մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված նպատակներին հասնելու համար կիրառել էությամբ համապատասխան գործիքակազմեր: Համարժեքության պահանջի խախտման դեպքում ուղղակիորեն կխաթարվի նպատակի և դրա կենսագործմանը միտված միջոցի միջև անհրաժեշտ ողջամիտ համամասնությունը: Հենց նշված գաղափարական ելակետով է պայմանավորված Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ մաքսային զննման և մաքսային տեսազննման (ներառյալ՝ շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման) առանձնակի իրավակարգավորումը:

Սույն հոդվածի շրջանակներում «մաքսային տեսազննում» և «մաքսային զննում» հսկողական ձևերի միաժամանակյա վերլուծությունը պայմանավորված է, առաջին հերթին, դրանց միջև առկա մի շարք օբյեկտիվ ընդհանրություններով: Մասնավորապես, հիշյալ ձևերի պարագայում նույնական է իրականացման նպատակը՝ մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման օրինականության ապահովումը: Ավելին, ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ, ընդհանրություն է նաև օբյեկտը՝ ապրանքներն ու տրանսպորտային միջոցները, մաքսային մարմնի կողմից իրականացվող գործողությունների վարչաիրավական բնույթը¹: Հսկողության այս երկու ձևերի փոխկապակցվածությունը դրսևորվում է նաև նրանում, որ ապրանքի արտաքին տեսողական դիտարկումը հաճախ կարող է բավարար չլինել դրա այս կամ այն հատկանիշի առկայությունը ստուգելու համար, և այս պարագայում մաքսային մարմինը կարող է ձեռնամուխ լինել մաքսային զննության իրականացմանը, որին **Եվրասիական տնտեսական համայնքի՝ պետության ղեկավարների մակարդակով միջպետական խորհրդի 2009 թվականի նոյեմբերի 27-ի թիվ 17 որոշմամբ ընդունված «Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի մասին» պայմանագրի հավելված համարվող Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքով**² ներկայացվում են մի շարք օրենսդրական պահանջներ:

Հարկ է նկատել, որ մաքսային տեսազննումը, որպես կանոն, նախորդում է հենց մաքսային զննմանը: Հաշվի առնելով դրանց ժամանակային հաջորդական կապը՝ առաջին հերթին քննության առարկա դարձնենք Միության օրենսգրքի մաքսային տեսազննմանը վերաբերող իրավադրույթները:

Գրականության մեջ, առհասարակ, տարբեր մոտեցումներ են արտահայտվել մաքսային տեսազննման էության և դրա խնդիրների շուրջ: Այսպես, Ն.Ա.Պոզոդինան

¹ Տե՛ս Комментарий к таможенному Российской Федерации / под. ред. А.Н. Козырина.- М., 2004, էջ 859:

² Ընդունվել է 27.11.2009թ. ուժի մեջ է մտել 02.01.2015թ. ՀՀՊՏ 2015.01.21/3 (1092) (այսուհետ՝ Միության օրենսգրք):

որպես շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման նպատակ՝ առանձնացնում է

- մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների առկայության ստուգումը.

- ներմուծվող ապրանքների մեծածախ ու մանրածախ առևտրի գործունեություն իրականացնող անձանց մոտ Մաքսային օրենսգրքով սահմանված կարգի խախտմամբ մաքսային տարածք ներմուծված ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների հայտնաբերումը¹:

Մաքսային տեսազննումը մաքսային սահմանով տեղափոխվող ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների, իսկ բացառիկ դեպքերում նաև ֆիզիկական անձի ուղղակի կամ անուղղակի տեսողական հետազոտությունն է²: Ապրանքների մաքսային տեսազննման ներքո ընդունված է հասկանալ մաքսային մարմնի պաշտոնատար անձանց կողմից տրանսպորտային միջոցների կամ դրանց մեջ գտնվող ապրանքների արտաքին տեսքը ստուգող վարչաիրավական գործողությունները, որը չի ուղեկցվում բեռնային զետեղարանները, տարաները կամ ապրանքի փաթեթվածքները բացելով:³ Ակներև է, որ հիշյալ ձևակերպումների միջև առկա է մեկ ընդհանուր բնորոշիչ. տեսազննման ճանապարհով ապրանքի մաքսային-իրավական կարգավիճակը ճշգրտվում է դրա տեսողական ընկալման ճանապարհով՝ ի տարբերություն մաքսային հսկողության մնացյալ ձևերի: Հենց սա է այն բնորոշիչը, որով այն առանձնանում է Միության օրենսգրքով սահմանված մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում:

Այսպես, Միության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *մաքսային տեսազննումը ապրանքների, այդ թվում՝ տրանսպորտային միջոցների, ֆիզիկական անձանց ուղեբեռի, ինչպես նաև բեռնային տարողությունների, մաքսային կապարակնիքների, կնիքների և նույնականացման այլ միջոցների արտաքին տեսողական զննումն է առանց տրանսպորտային միջոցները, ապրանքների փաթեթվածքը բացելու, առանց ստուգվող օբյեկտի և դրա այլ մասերի ապամոնտաժման և այլ կերպ ամբողջականության խախտման:*

Վկայակոչված իրավադրույթի վերլուծությունից ուղղակիորեն բխում է, որ մաքսային տեսազննման պարագայում զնահատման առարկա է դառնում բացառապես մաքսային հսկողության ներքո գտնվող ապրանքին ներկայացվող պահանջների, ինչպես նաև դրանց նկատմամբ կիրառված մաքսային կապարակնիքների, կնիքների և նույնականացման այլ միջոցների պահպանումը: Այլ կերպ ասած՝ մաքսային մարմնի խնդիրն է այս պարագայում պարզել ապրանքի քանակական ու որակական հատկանիշները, ինչպես նաև ստուգել մաքսային հսկողության իրականացմամբ պայմանավորված՝ ապրանքի նկատմամբ կիրառված նույնականացման միջոցների պահպանվածության հարցը:

Կարելի է փաստել, որ մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում մաքսային տեսազննմանը վերապահված է էական դեր: Այն ինքնուրույն կառուցակարգ է, որի

¹ Տե՛ս **Н. А. Погодина**, Таможенный досмотр товаров и транспортных средств как форма таможенного контроля, дисс. канд. юрид. наук. Саратов, 2010, էջ 88:

² Տե՛ս **Халипов С.В.** Таможенное право (Таможенное регулирование внешнеэкономической деятельности). М., 2001. էջ 90.

³ Տե՛ս **Основы таможенного дела: учеб. пособие. Вып. II. Организация и технология таможенного контроля**, А.С.Круглов. М., 1995, էջ 8:

ուժով մաքսային մարմնին իրավական հնարավորություն է ընձեռնվում սոսկ ապրանքի արտաքին տեսողական դիտարկմամբ պարզել՝ անձի կողմից պահպանվել են արդյոք Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները:

Ինչպես արդեն նշվեց, մաքսային տեսազննում հսկողական ձևի հետ օրգանապես փոխկապակցված է մաքսային զննումը, որը, թերևս, հընթացս իրականացվող մաքսային հսկողության անկյունաքարն է, որի դերը մաքսային սահմանով ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեղափոխման օրինականության ապահովման գործում բավականին ծանրակշիռ է:

Անդրադառնալով մաքսային հսկողության այս ձևի էությանը՝ Ի.Վ. Տիմոշենկոն այն բնութագրում է որպես մաքսային մարմնի աշխատակցի կողմից ապրանքների, տրանսպորտային միջոցների, միջազգային փոստային առաքանու, ֆիզիկական անձանց ուղեբեռի փաստական ստուգում մաքսային սահմանով դրանց տեղափոխման օրինականության ապահովման, մաքսային հայտարարագրում և մաքսային մարմնին ներկայացված այլ փաստաթղթերում նշված տվյալների համապատասխանության ապահովման, մաքսային սահմանով տեղափոխվող թաքցված ապրանքների հայտնաբերման, ինչպես նաև մաքսային օրենսդրության խախտումների կանխման նպատակով¹:

Մեկ այլ բնորոշման համաձայն՝ մաքսային զննումը հարկադրաբար իրականացվող որոնողական-ստուգողական պետաիշխանական բնույթի գործողություն է, որը լիազորված անձանց կողմից իրականացվում է օրենսդրությամբ սահմանված որոշակի օբյեկտների նկատմամբ առանց խախտելու դրանց կառուցվածքային ամբողջականությունը զենք կամ վարչական իրավախախտման առարկաներ հայտնաբերելու, ինչպես նաև վարչական և քրեական իրավանորմերի խախտումը կանխարգելելու նպատակով²:

Այսպես, Միության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ *մաքսային զննումը մաքսային մարմինների պաշտոնատար անձանց գործողություններն են, որոնք կապված են ապրանքների փաթեթվածքի կամ տրանսպորտային միջոցի բեռնային զետեղարանի կամ տարողությունների, կոնտեյներների և այլ վայրերի բացման հետ, որտեղ գտնվում են կամ կարող են գտնվել ապրանքները՝ դրանց վրա դրված մաքսային կապարակների կամ նույնականացման այլ միջոցների խախտմամբ, ստուգվող օբյեկտների և դրանց այլ մասերի կազմատմամբ, ապամոնտաժմամբ կամ այլ կերպ ամբողջականության խախտմամբ*:

Ինչպես տեսնում ենք, ի տարբերություն մաքսային տեսազննման, մաքսային զննման պարագայում մաքսային մարմնի գործողություններով ուղղակիորեն խախտվում է զննման ենթակա ապրանքների ամբողջականությունը: Այլ կերպ ասած՝ այս պարագայում մաքսային մարմինը չի բավարարվում սոսկ ապրանքների տեսողական արտաքին դիտարկմամբ և ապրանքին ներկայացվող քանակական և որակական բնութագրիչների առկայությունը զննատման առարկա է դարձնում դրանց ամբողջականության խախտման միջոցով: Մաքսային զննման պարագայում ստուգվում են ապրանքները, որոնց կապակցությամբ մաքսային մարմնի պաշտո-

¹ Տե՛ս *Тимошенко И.В.* Таможенное регулирование внешнеэкономической деятельности. М., 2003. էջ 194.

² Տե՛ս *Мялков А.В.* Досмотр как мера административного принуждения, применяемая милицией. Дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2004 էջ 9:

նատար անձի մոտ առկա է հիմնավոր կասկած մաքսային կապարակնիքների կամ նույնականացման այլ միջոցների խախտման կամ դրանց ամբողջականության խաթարման վերաբերյալ:

Հարկ է նկատել, որ, ի տարբերություն գործող մաքսային օրենսդրության, 1993թ. ՀՀ մաքսային օրենսգիրքը բավականին մանրամասն կարգավորում էր մաքսային զննության իրականացման նպատակը: Մասնավորապես, դրա 32-րդ հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով ապրանքների և այլ առարկաների տեղափոխման օրինականության ստուգման, հաշվառման, մաքսատուրքերով ու մաքսավճարներով հարկման նպատակով մաքսատունը կամ մաքսային կետն իրավունք ունեն կատարելու փոխադրամիջոցների, ապրանքների և այլ առարկաների զննում: Ինչպես և մաքսային հսկողության մնացած ձևերի պարագայում, այնպես էլ այս դեպքում, գտնում ենք, նպատակահարմար կլիներ, որ օրենսդրորեն սահմանվեր նաև դրա նպատակը, ինչն արդեն իսկ արվել է Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքի նախագծով: Այստեղ կարգավորվել են ինչպես մաքսային զննության նպատակը, այնպես էլ դրա անցկացման փաստական հիմքերը, ինչը, բնականաբար, հնարավորինս բացառում է խնդրո առարկա ոլորտում վարչական անհարկի հայեցողությունը¹:

Ասվածը հիմնավորվում է նախևառաջ այն հանգամանքի հաշվառմամբ, որ, օրինակ, մաքսային տեսազննման պարագայում նպատակն ուղղակիորեն ամրագրված է նաև օրենսդրորեն: Մասնավորապես, Միության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ուղղակիորեն ամրագրում է, որ *մաքսային մարմինների պաշտոնատար անձանց կողմից ապրանքների, այդ թվում՝ միջազգային փոխադրման տրանսպորտային միջոցների, միջազգային փոստային առաքանիների և ֆիզիկական անձանց ուղեբեռի մաքսային տեսազննումն իրականացվում է մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքների բնույթի, ծագման, վիճակի և քանակի վերաբերյալ տեղեկությունների, ապրանքների, տրանսպորտային միջոցների և դրանց բեռնային զետեղարանների վրա մաքսային կապարակնիքների, կնիքների և նույնականացման այլ կիրառված միջոցների առկայության վերաբերյալ տեղեկությունների հաստատումը ստանալու նպատակով*:

Ընդ որում, ուշագրավ է, որ մաքսային զննման իրականացմանը որոշակի ուղեմիջային պահանջներ են առաջադրվում նաև Կոնվենցիայի շրջանակներում: Մասնավորապես, դրա 3-րդ գլխի **3.33. ստանդարտի համաձայն՝** երբ մաքսային ծառայությունը որոշում է ընդունում, որ հայտարարագրում նշված ապրանքները ենթակա են զննման, ապա այդպիսի զննումը իրականացվում է ապրանքների հայտարարագիրը գրանցելուց հետո հնարավորինս սեղմ ժամկետներում:

Ակներև է, որ քննարկվող հսկողական կառուցակարգի դեպքում ստուգման առարկա են ապրանքները՝ իրենց քանակական և որակական հատկանիշների ողջ համալիրով, ներառյալ՝ կիրառված նույնականացման միջոցների առկայության փաստի գնահատումը: Այլ կերպ ասած՝ մեր համոզմամբ, թե մաքսային զննության, թե մաքսային տեսազննման պարագայում գնահատման առարկա են դառնում սկզբունքորեն նույն հանգամանքները, ապրանքը՝ իրեն ներկայացվող հատկանիշների համալիրով, ինչպես նաև դրա պահպանվածությանը ներկայացվող այլ պահանջների (կապարակնքում, նույնականացման միջոց և այլն) պահպանվածություն-

¹ Տե՛ս Եվրասիական տնտեսական միության պաշտոնական կայք <http://www.eaeunion.org/>

ըը: Մինչդեռ, գտնում ենք, որ ստուգման նպատակի մասով մաքսային հսկողության նշված երկու ձևերի միջև չպետք է լիներ որևէ տարբերակում: Բանն այն է, որ Միության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մասը նախատեսում է մաքսային զննության իրականացումը բացառապես այն պարագայում, երբ առկա է ստուգման ենթակա ապրանքների նկատմամբ կիրառվող նույնականացման միջոցների կամ դրանց ամբողջականության խախտում: Դրան հակառակ, մաքսային տեսազննման պարագայում կարևորվում է նաև ապրանքների բնույթի, ծագման, վիճակի և քանակի վերաբերյալ տեղեկությունների ձեռքբերման նպատակը: Փաստորեն, ստացվում է այնպես, որ այս առումով մաքսային տեսազննման և զննման միջև օրենսդրորեն դրվել է անհարկի տարբերություն, որը որևէ հիմնավորմամբ առարկայացված չէ: Ուստի, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է առավել համակողմանի սահմանել մաքսային զննման նպատակները՝ դրանում ուղղակիորեն ներառելով նաև այն դեպքերը, երբ զննումն իրականացվում է ապրանքի քանակական և որակական հատկանիշների, դրա բնույթի, ծագման և այլ հատկանիշների որոշման նպատակով:

Մաքսային տեսազննումից զատ, օրենսդիրը մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում է դիտարկում նաև շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումը՝ դրա իրականացման մասով սահմանելով առանձին իրավակարգավորում: Մասնավորապես, Միության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է, որ *շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումն իրականացվում է ստուգելու համար մաքսային հսկողության տակ գտնվող, այդ թվում՝ պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքների առկայությունը ժամանակավոր պահպանման պահեստներում, մաքսային պահեստներում, անմաքս առևտրի խանութի շինություններում և այլ վայրերում, որտեղ կարող են լինել մաքսային հսկողության տակ գտնվող ապրանքներ, ինչպես նաև այն անձանց մոտ, որոնց մոտ պետք է գտնվեն ապրանքներ՝ սույն Օրենսգրքով նախատեսված մաքսային ընթացակարգերին համապատասխան:*

Վերը հիշատակված օրենսդրական բնորոշումից բխում է, որ անկախ տարբերակված ձևով դրանց օրենսդրական ամրագրումից, «մաքսային տեսազննում» և «շինությունների ու տարածքների մաքսային տեսազննում» հսկողական ձևերի միջև առկա են մի շարք ընդհանրություններ: Դրանք օրգանապես փոխկապակցված են այն իմաստով, որ դրանց էությանը բնորոշ մի շարք հատկանիշներ ուղղակիորեն համընկնում են: Մասնավորապես, հիշյալ ընդհանրությունները հանգում են հետևյալին.

- *Մաքսային օրենսդրության դրույթի պահպանվածության փաստի ստուգումը բացառապես տեսողական դիտարկման ճանապարհով.*

- *Հսկողության արդյունքների գրավոր արձանագրում.*

- *Հայտարարատուների, ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող անձանց և նրանց ներկայացուցիչների մասնակցության հնարավորություն.*

- *Մաքսային հսկողության օբյեկտների մասնակի համընկնում:*

Հարկ է նկատել նաև, որ մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում նշված երկու հսկողական կառուցակարգերը տարբերակված ձևով ամրագրվել են նաև Եվրոսիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքի նախագծում, ինչը հիմքեր է տալիս ենթադրելու, որ այս հարցում միութենական մակարդակով փոփոխություններ դեռևս չեն էլ սպասվում:

Ինչպես տեսնում ենք, մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում մաքսային

տեսազննումն ու շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումն ամրագրվել են առանձին և տարբերակված: Ի տարբերություն մաքսային տեսազննման, շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման պարագայում մաքսային մարմնի կողմից գնահատման առարկա է դառնում հիմնականում մաքսային հսկողության համապատասխան տարածքներում ապրանքների առկայության փաստը, ինչպես նաև «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված պահանջներին ու պայմաններին շինությունների և տարածքների համապատասխանության հետ կապված հարցերը¹ (*Օրենքի 21-րդ հոդվածի 7-րդ մաս*): Այլ կերպ ասած՝ նշված երկու հսկողական կառուցակարգերն իրարից տարբերվում են հսկողության օբյեկտների մասով: Եթե մաքսային տեսազննումը միտված է առհասարակ ապրանքի մասին տեղեկատվության ստացմանն ու դրա վրա նույնականացման միջոցի առկայության փաստի հավաստմանը, ապա շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման համատեքստում առաջին հերթին կարևորվում է հսկողության ենթակա տարածքում ապրանքների առկայության հանգամանքը:

Մեր համոզմամբ, սակայն, հսկողության օբյեկտում մասնակի տարբերության առկայությունն ինքնին դեռևս բավարար հիմք չէ շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումը մաքսային հսկողության ձևերի համակարգում մաքսային տեսազննումից առանձնացնելու համար: Բանն այն է, որ գործող իրավակարգավորման շրջանակներում մաքսային տեսազննման իրավական իմաստն ու բովանդակությունն ամբողջապես ներառում են շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննմամբ հետապնդվող խնդիրները:

Այս առումով պատահական չէ, որ, օրինակ, «Մաքսային կարգավորման մասին» Ղրղզստանի Հանրապետության օրենքի 257-րդ հոդվածի (*ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների տեսազննումը*) 5-6-րդ մասերով շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումն ուղղակիորեն կարգավորման է ենթարկվում հենց ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների մաքսային տեսազննման հսկողական ձևի շրջանակներում:²

Ընդ որում, անհրաժեշտ է արձանագրել, որ հիշյալ հարաբերությունների միասնական իրավակարգավորումն ակնհայտորեն ունի նաև լուրջ գործնական նշանակություն: Բանն այն է, որ տարբերակված օրենսդրական կանոնակարգումների բացակայության պատճառով մաքսային տեսազննման և շինությունների ու տարածքների մաքսային տեսազննման օրենսդրական կանոնակարգումները, մեր համոզմամբ, անհարկի տարբերվում են, ներառյալ դրանց ընթացքի օրինականությունն ապահովելուն միտված օրենսդրական երաշխիքների նախատեսման համատեքստում:

Այսպես, մաքսային հսկողության նշված երկու ձևերին վերաբերող իրավակարգավորումների համադրված վերլուծությունից ուղղակիորեն բխում է, որ մաքսային տեսազննման պարագայում ստուգման ենթակա օբյեկտների շրջանակն անհամեմատ ավելի լայն է: Այս իմաստով ակներև է, որ դրա ընթացքում ծագող իրավահարաբերությունների բարդությամբ պայմանավորված՝ մաքսային տեսազննման իրականացումը պետք է առավել համակողմանի իրավակարգավորում ստանար: Մինչ-

¹ Ընդունվել է 17.12.2014թ., ուժի մեջ է մտել 02.01.2015թ., ՀՀՊՏ 2014.12.30/76 (1089).1: այսուհետ՝ Օրենք

² «Մաքսային կարգավորման մասին» Ղրղզստանի Հանրապետության օրենք, ընդունվել է 31.12.2014թ., ուժի մեջ է մտել 12.08.2015թ. www.base.spinform.ru

դեռ, օրենսդրական գործող կարգավորման շրջանակներում չեն նախատեսվել այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են՝ մաքսային տեսազննմանը ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող անձանց մասնակցությունը, այդ ընթացքում դիտողությունների և առարկությունների ներկայացումը և այլն: Եվ սա այն պայմաններում, երբ Միության օրենսգիրքը շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման պարագայում առավել ակնառու երաշխիքներ (իրահանգչական ցուցումի առկայություն, ընթերակաների ներկայություն և այլն) է նախատեսում: Ակներև է, որ հսկողական հիշյալ ձևի կիրառման պարագայում անձանց իրավունքների խախտման հավանականությունը բավականաչափ մեծ է: Հետևապես, մեր համոզմամբ, նշված սկզբունքային հարցերը պետք է առանձին և համակողմանի կարգավորում ստանալին Միության օրենսգրքով:

Ընդ որում, ուշագրավ է, որ, ի տարբերություն մաքսային տեսազննման, մաքսային զննման պարագայում Միության օրենսգիրքն առավել մանրամասն կարգավորում է դրա ընթացակարգը: Մասնավորապես, Միության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 2-րդ մասն արձանագրում է, որ *մաքսային մարմնի՝ մաքսային զննում իրականացնելու համար լիազորված պաշտոնատար անձը մաքսային զննման անցկացման վայրի և ժամանակի մասին տեղեկացնում է հայտարարատուին կամ ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող այլ անձին, եթե այդ անձինք հայտնի են: Մաքսային զննումը սկսելու ժամանակը որոշելիս պետք է հաշվի առնվեն այդ անձանց ժամանման ողջամիտ ժամկետները:*

Հայտարարատուն, ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող այլ անձինք և նրանց ներկայացուցիչներն իրավունք ունեն սեփական նախածեռնությամբ ներկա գտնվելու մաքսային զննմանը՝ բացառությամբ սույն հոդվածի 4-րդ կետով սահմանված դեպքի:

Ըստ էության, մաքսային զննման պարագայում Միության օրենսգիրքն ուղղակիորեն ամրագրում է հայտարարատուին կամ ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող այլ անձին մաքսային զննման անցկացման ժամանակի և վայրի մասին մաքսային մարմնին տեղեկացնելու պարտականությունը: Նշված ընթացակարգի պարտադիրությունն ամրագրված է նաև Կոնվենցիայի 3.36. ստանդարտով, որի համաձայն՝ մաքսային ծառայությունը քննության է առնում հայտարարատուի դիմումը՝ ներկա գտնվելու կամ ներկայացված լինելու ապրանքների զննության ժամանակ: Այդ դիմումները բավարարվում են, եթե առկա չեն բացառիկ հանգամանքներ: Միաժամանակ, նույն Կոնվենցիայի 3.37. ստանդարտի համաձայն՝ եթե մաքսային ծառայությունը նպատակահարմար է գտնում, ապա ապրանքների զննում իրականացնելու ժամանակ նա կարող է պահանջել հայտարարատուի կամ նրա ներկայացուցչի ներկայությունը ցանկացած օգնություն ցուցաբերելու նպատակով, որն անհրաժեշտ է զննումը դյուրացնելու համար: Մաքսային տեսազննման պարագայում Միության օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 3-րդ մասն արձանագրում է, որ մաքսային հսկողության գոտում մաքսային տեսազննումը կարող է իրականացվել հայտարարատուի, ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող անձանց և նրանց ներկայացուցիչների բացակայության պայմաններում՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նշված անձինք ցանկություն են հայտնում ներկա գտնվել մաքսային տեսազննման ժամանակ:

Հարց է ծագում՝ ինչպես պետք է հայտարարատուն կամ նրա կողմից լիազորված անձը մասնակցի մաքսային տեսազննմանը, երբ օրենսդրորեն որևէ կերպ սահ-

մանված չէ վերջիններիս նախնական ծանուցման ընթացակարգը: Այլ կերպ ասած՝ անձի մասնակցության ապահովման համար նախևառաջ անհրաժեշտ է, որ տվյալ անձը որևէ կերպ իրագեկ լինի նշված հսկողական միջոցառման մասին: Հակառակ դեպքում, վերջինս չի կարող արտահատել իր ուղղակի և անմիջական կամաարտահայտությունը: Բնականաբար, դրանով պայմանավորված՝ հիշյալ իրավակարգավորումը սկզբունքորեն չի կարող համարժեք կենսագործվել մաքսային իրավահարաբերություններում: Ուստի, առաջարկում ենք մաքսային տեսազննման պարագայում նույնպես նախատեսել անձանց նախնական ծանուցման պարտադիր կարգ, որի առկայությամբ հնարավոր է լիարժեքորեն ապահովել նաև անձանց մասնակցության հնարավորությունը:

Բացի այդ, դիմադրությունը ճնշելու նշված ընթացակարգն իրականացնելիս էական նշանակություն է ստանում դրա օրինականության ապահովման նկատմամբ հսկողության իրականացումը: Ըստ էության, որպես դրա երաշխավորման գործիք՝ Միության օրենսգրքով նախատեսվել է այդպիսի յուրաքանչյուր դեպքի մասին դատախազին ծանուցելու պարտականությունը: Մինչդեռ, նշված ծանուցման իրականացման կարգը և ժամկետները Միության օրենսգրքով կանոնակարգված չեն, ինչը, ըստ էության, էապես նվազեցնում է նշված իրավական գործիքի արդյունավետությունը: Ակներև է, որ անարդյունավետ է այն գործիքի կիրառումը, որի գործնական նշանակությունը որևէ կերպ չի առարկայացվում:

Ընդ որում, հատկանշական է, որ Միության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետը հայտարարատուի կամ ապրանքների նկատմամբ լիազորություններ ունեցող այլ անձանց, նրանց ներկայացուցիչների բացակայության պայմաններում նախատեսում է մաքսային զննության իրականացման հնարավորություն այն պարագայում, երբ առկա են հետաձգում չհանդուրժող հանգամանքներ: Միաժամանակ, այս դեպքերի համար նույնպես, որպես ընդհանուր կանոն, ամրագրված է ընթերակաների պարտադիր ներկայությունը: Հետևապես, հետաձգում չհանդուրժող դեպքերում մաքսային մարմնի ջանքերը ժամանակի հաշվին ընթերականեր ներգրավելու, մեր համոզմամբ, անհարկի ծանրաբեռնում է մաքսային վարչարարությանը: Հենց այդ պատճառով առաջարկում ենք նախանշել դրույթ, որի համաձայն՝ Միության օրենսգրքի 116-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետով նախատեսված դեպքերում ընթերակաների ներկայությունը չլինի պարտադիր օրենսդրական պայման: Փոխարենը, որպես նշված դեպքերում մաքսային հսկողության իրականացման օրինականության ապահովման գործիք՝ նպատակահարմար կլիներ դրա արդյունքներն ամրագրել տեսաձայնագրման կիրառմամբ:

Գործնական առումով բավական խնդրահարույց են նաև Միության օրենսգրքով շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննման ժամկետներին վերաբերող հարցերը: Այսպես, Միության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ *շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումը պետք է իրականացվի հնարավորինս նվազագույն ժամկետում, որն անհրաժեշտ է դրա իրականացման համար, և որը չի կարող շարունակվել 1 (մեկ) աշխատանքային օրից ավելի, եթե այլ բան սահմանված չէ Մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ:*

Խնդիրն այն է, որ առանձին դեպքերում մեկ աշխատանքային օրը ողջամտորեն բավարար չի լինում տեսազննման իրականացման համար՝ պայմանավորված մի շարք օբյեկտիվ գործոններով: Առավել ևս, ներպետական օրենսդրության շրջանակներում դեռևս առկա չէ մաքսային տեսազննման իրականացման մեթոդիկական կար-

գավորող որևէ նորմատիվ իրավական ակտ: Ուշագրավ է, որ Օրենքն այս առումով չի նախանշում որևէ բացառություն, որի պատճառով խնդիրը մնում է չկարգավորված: Բանն այն է, որ առանձին դեպքերում շինություններ և տարածքներ մաքսային մարմնի աշխատակցի մուտք գործելը խաթարվում է՝ պայմանավորված դրա մերժմամբ, ինչը, բնականաբար, պահանջում է լրացուցիչ միջոցների ներգրավում: Կամ, առանձին դեպքերում մաքսային հսկողության տարածքների ընդարձակ լինելու հիմքով հնարավոր չի լինում տեսազննման ողջ գործընթացն ավարտել մեկ աշխատանքային օրվա շրջանակներում: Ուստի, այս պարագայում, գտնում ենք՝ անհրաժեշտ կլինե՞ր Օրենքով նախատեսել իրավադրույթ, որի համաձայն՝ մաքսային տեսազննումը պետք է իրականացվի Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի 8-րդ մասով սահմանված ժամկետներում, բացառությամբ՝

- *մաքսային տեսազննման նպատակով շինություններ և տարածքներ մուտք գործելու հնարավորության մերժման կամ ապրանքների կամավոր ներկայացումից հրաժարվելու պարագայում.*

- *երբ ապրանքների նույնականացման համար պահանջվում է շինություններում և տարածքներում այնպիսի գործողությունների իրականացում, որոնք չեն կարող ավարտվել մեկ աշխատանքային օրվա ընթացքում.*

- *երբ մաքսային տեսազննման ենթակա շինությունների և տարածքների չափերը գերազանցում են 1000 քմ²:*

Ընդ որում, պետք է նկատել, որ ներպետական օրենսդրությամբ նման բացառություններ սահմանելու հնարավորությունը նախանշված է հենց Միության օրենսգրքով: Դրան համապատասխան, նշված բացառություններն ամրագրված են նաև «Մաքսային կարգավորման մասին» ՌԴ օրենքում¹ և «Մաքսային կարգավորման մասին» Բելառուսի Հանրապետության օրենքում:² Ավելին, «Մաքսային գործի մասին» Ղազախստանի Հանրապետության օրենսգրքի 208-րդ հոդվածի 8-րդ մասն ամրագրում է, որ շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումը պետք է իրականացվի նվազագույն ժամանակահատվածում: Մաքսային տեսազննման ընթացքը կարող է երկարացվել ոչ ավելի, քան հինգ աշխատանքային օրով:³ Մինչդեռ, «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 130-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սուկ ամրագրում է, որ տարածքների և շինությունների մաքսային զննումն իրականացվում է նվազագույն բավարար ժամանակահատվածում: Դրա շրջանակներում որևէ բացառություն կամ առանձնահատուկ կարգավորում նախատեսված չէ: Ավելին, հիշյալ հոդվածում թեպետ հղում է արվում Միության օրենսգրքի 119-րդ հոդվածին (շինությունների և տարածքների մաքսային տեսազննումը), այսուհանդերձ, որպես մաքսային հսկողության ձև՝ Օրենքում այն ամրագրվել է «շինությունների և տարածքների մաքսային զննում» բառակապակցությամբ, որպիսի իրավիճակն ակնհայտորեն ենթակա է շտկման:

Այսպիսով, հսկողական յուրաքանչյուր ձև պետք է ունենա հստակորեն կանխ-

¹ «Մաքսային կարգավորման մասին» ՌԴ օրենք, ընդունվել է 27.11.2010, N 311-Փ3, 30.12.2015թ. խմբագրությամբ www.consultant.ru

² «Մաքսային կարգավորման մասին» Բելառուսի Հանրապետության օրենք: Ընդունվել է 16.12.2013թ. 10.01.2014թ. խմբագրությամբ, № 129-3 www.pravo.by:

³ «Մաքսային գործի մասին» Ղազախստանի Հանրապետության օրենսգրք: Ընդունվել է 30.06.2010թ. № 296 IV (փոփոխություններն ու լրացումները՝ 09.04.2016 թ.) www.online.zakon.kz

րոշված նպատակ և խնդիր: Հենց այս տրամաբանությունը պետք է ներդրված լինի մաքսային հսկողության ձևերի իրավական ամրագրման հիմքում: Մաքսային տեսազննման ինստիտուտի շարունակական կատարելագործումն ուղղակիորեն պայմանավորված է մաքսային հսկողության ինստիտուտի զարգացման հրամայականով: Ուստիև, գտնում ենք, որ հիշյալ հսկողական ձևը պետք է Օրենքով առավել համակողմանի կարգավորում ստանալ արդյունավետ կիրարկում ապահովելու նպատակով:

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ТАМОЖЕННОГО ДОСМОТРА И ОСМОТРА В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

Тигран Хачикян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕГУ

Статья относится к сущности и вопросам осуществления таможенного досмотра и осмотра. Статья особенна в том смысле, что предложения и выводы сделаны в разрезе «Таможенного законодательства Таможенного Союза» и Закона РА «О таможенном регулировании». Учитывая необходимость соотношения связи субъект – функция – институт, в статье вносятся предложения по совершенствованию правового регулирования вышеуказанного института.

LEGAL ISSUES OF CUSTOMS INSPECTION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

Tigran Khachikyan

Post-graduate student of the YSU Chair of Civil Procedure

The article refers to the nature of customs inspection, as well as the issues of its fulfilment. The article is also noteworthy as the recommendations and conclusions are made in the context of the legal regulations of the Customs Code of the Customs Union and "Law about customs regulation of the RA". Taking into account the necessity of ensuring harmony of subject-function-institute, some suggestions have been made in the article concerning to the mentioned institute.

Բանալի բառեր – մաքսային հսկողություն, մաքսային զննում, մաքսային տեսազննում, մաքսային կարգավորում

Ключевые слова: таможенный надзор, таможенный досмотр, таможенный осмотр, таможенное регулирование.

Key words: customs control, customs inspection, customs, check, customs regulation.